

O UMETNOSTI PREPRIČEVANJA

Umetnost prepričevanja je v nujni zvezi z načinom, kako ljudje pristajajo na to, kar jim predlagamo, in z lastnostmi stvari, glede katerih jih želimo prepričati.

Umetnost prepričevanja je v nujni zvezi z načinom, kako ljudje pristajajo na to, kar jim predlagamo, in z lastnostmi stvari, glede katerih jih želimo prepričati.

Umetnost prepričevanja je v nujni zvezi z načinom, kako ljudje pristajajo na to, kar jim predlagamo, in z lastnostmi stvari, glede katerih jih želimo prepričati.

Vsakdo ve, da obstajata dve poti, po katerih duša sprejema mnenja, poti, ki predstavljata dve poglavitni zmožnosti duše, tj. razum in volja. Najbolj naravna pot je pot razuma, zakaj vselej bi morali pristati samo na dokazane resnice; najbolj utečena pot — čeprav je v nasprotju z naravo — pa je pot volje, zakaj vsi ljudje skoraj vedno nagibajo k temu, da verjamejo na osnovi ugodja in ne na osnovi dokaza.

Pot volje je nizkotna, nevredna in neustrezna: zato jo vsi obsojajo. Vsakdo namreč razglša, da verjame in ljubi samo tisto, za kar ve, da je vredno zaupanja in ljubezni.

Na tem mestu ne govorim o božjih resnicah, ki jih nikakor ne bi uvrstil v umetnost prepričevanja, saj so neskončno nad naravo: edino Bog jih lahko položi v dušo, in to na način, ki mu je najbolj pogodu.

Vem, da je Bog hotel, da te resnice vstopijo iz srca v duha in ne iz duha v srce, to pa zato, da bi ponižal tisto oholo zmožnost razuma, ki misli, da mora razsojati o stvareh, za katere se je odločila volja, in zato, da bi ozdravil to nebogljenost voljo, ki se je v celoti spridila zaradi svojih nizkotnih nagnjenj. In v tem tiči razlog za to, da medtem ko — ob govorjenju o človeških rečeh — sami pravimo, da jih je treba najprej spoznati in šele nato ljubiti, kar je prešlo že v pregovorno modrost, pa svetniki — ob govorjenju o božjih rečeh — nasprotno trdijo, da jih moramo ljubiti, da bi jih spoznali, in da nam je resnica dosegljiva zgolj po usmiljenju, iz česar so skovali eno izmed svojih na moč koristnih misli.

Videti je, da je Bog ta nadnaravni red, ki je povsem v nasprotju s tistim redom, ki bi moral biti naraven za ljudi, vzpostavil prav v naravnih rečeh. Ljudje pa so vendarle ta red spridili tako, da so iz posvetnih reči napravili tisto, kar bi morali napraviti iz svetih reči, saj dejansko verjamemo samo tistemu, kar nam ugaja. In od tod izvira naša nepripravljenost, da bi privolili v resnice krščanske religije, ki je povsem v nasprotju z našim ugodjem. »Pri-poveduj nam prijetne reči, pa te bomo poslušali,« so Judje rekli Mojzesu; kot da bi prijetnost morala voditi verovanje! In prav zato, da bi ta nered kaznoval

z nekim ustreznim redom, je Bog svoje resnice prelil v duhove šele potem, ko je upor volje obvladal z neko povsem nebesno milino, ki voljo očara in pritegne.

Govorim torej zgolj o resnicah, ki so v našem dosegu; in z ozirom na te resnice trdim, da sta duh in srce kakor duri, skozi katera jih duša sprejema, da pa jih kaj malo vstopa preko duha, medtem ko množično vstopajo preko nepremišljene muhavosti volje in brez nasveta razuma.

Ti zmožnosti imata vsaka svoje principe in prva gibala svojih dejavnosti.

Principe in prva gibala duha predstavljajo naravne in vsem znane resnice kot denimo, da je celota večja od svojega dela, vrh tega pa še večje število posameznih aksiomov, ki jih nekateri sprejemajo in nekateri ne, ki pa — ko so enkrat sprejeti — prav tako učinkovito silijo k verovanju kot najbolj resnični aksiomi, čeprav so dejansko napačni.

Principe in prva gibala volje pa predstavljajo določene naravne in vsem ljudem skupne želje — kot denimo želja, da bi bili srečni —, glede katerih pač nihče ne more, da jih ne bi imel, vrh tega pa še večje število posameznih smotrov, za katerimi vsakdo stremi, da bi bil srečen, smotrov, ki so prav zato, ker jih odlikuje lastnost, da nam ugajajo, enako učinkoviti, da vzburijo voljo, kot če bi nas zares osrečili, čeprav so dejansko pogubni.

Toliko kar zadeva tisti zmožnosti, ki nas pripravita do soglasja.

Kar pa zadeva lastnosti tistih stvari, glede katerih moramo prepričevati, so le-te precej raznolike.

Nekatere lastnosti z nujnostjo izhajajo iz skupnih principov in priznanih resnic. Glede teh lastnosti je moč zanesljivo prepričati; ko namreč pokažemo na njihovo povezavo s sprejetimi principi, lahko prepričamo z neko neizbežno nujnostjo.

Nikakor namreč ni mogoče, da teh lastnosti duša ne bi sprejela, brž ko smo jih pač lahko uvrstili med tiste resnice, ki jih je že sprejela.

Obstajajo pa tudi lastnosti, ki so tesno povezane s predmeti našega zadovoljstva; tudi te lastnosti duša še sprejema z gotovostjo, zakaj brž ko ji pokažemo, da jo neka stvar lahko privede do tistega, kar sama nadvse ljubi, duša k temu kajpada neizogibno stremi z veseljem.

Tiste lastnosti, ki so povezane tako s priznanimi resnicami kot tudi z željami srca, pa učinkujejo tako zanesljivo, da ni v naravi ničesar bolj zanesljivega.

Kot nam je — nasprotno — tisto, kar ni povezano ne z našim verovanjem ne z našim ugodjem nadležno, neustrezno in povsem tuje.

Glede vseh naštetih primerov ni moč dvomiti. Obstajajo pa tudi taki primeri, pri katerih so stvari, glede katerih želimo prepričati, trdno vzpostavljene na znanih resnicah in obenem povsem v nasprotju z ugodjem, ki nas najbolj neposredno zadeva. Obstoji nevarnost, da se prav ob teh primerih — na osnovi neke nadvse običajne izkušnje — izkaže tisto, kar sem nakazal že na začetku: da namreč ta gospodovalna duša, ki se je postavljala s tem, da se ravna zgolj po razumu, po neki sramotni in nepremišljeni izbiri stremi za tistim, kar si želi sprijena volja, pa naj se razsvetljeni duh temu še tako upira.

V tem primeru namreč pride do nekega dvomljivega nihanja med resnico in strastjo ter do spoprijema med spoznanjem resnice in občutenjem strasti, katerega izid pa je precej negotov, saj bi zato, da bi lahko sodili o njem, morali

poznati vse tisto, kar se dogaja v sami človekovi notranjosti, česar pa še sam človek skoraj nikoli ne pozna.

Na osnovi povedanega je videti, da se moramo — karkoli je že tisto, glede česar želimo prepričati —, vselej ozirati na tistega, ki ga želimo prepričati; poznati moramo njegovega duha in njegovo srce, vedeti, katere principe sprejema njegov duh, katere stvari ljubi njegovo srce in zatem pri stvari, za katero gre, dognati v kakšnem razmerju je s priznanimi principi oziroma s prijetnimi predmeti s čari, ki jim jih pripisujemo.

Tako da umetnost prepričevanja sestoji tako iz umetnosti ugajanja kot iz umetnosti prepričevanja; v tolikšni meri se namreč ljudje bolj ravna po muhavosti kot po razumu!

O teh dveh metodah, o metodi prepričevanja in metodi ugajanja, bom na tem mestu podal zgolj pravila prve metode; pa še to v primeru, da smo principe sprejeli in da trdno vztrajamo pri tem, da jih je treba priznati: sicer ne vem, če bi obstajala kakšna umetnost, ki bi dokaze prilagodila naši nestanovitni muhavosti.

Toda način ugajanja je neprimerno bolj težaven, bolj pretanjen, bolj koristen in bolj čudovit; če ga torej ne obravnavam, tedaj zgolj zato, ker tega nisem zmožen; tej nalogi se čutim tako zelo nedoraslega, da jo imam celo za nemožen podvzem.

Ne gre za to, da bi menil, da za ugajanje ni enako zanesljivih pravil kot za dokazovanje in da se tisti, ki bi jih zmožel v celoti spoznati in se po njih ravnati, ne bi uspel prikupiti kraljem in vsakršnim ljudem enako zanesljivo kot dokazati elemente geometrije vsem tistim, ki imajo dovolj domišljije za razumevanje njenih hipotez.

Vendar pa sodim, da je ta pravila nemogoče doseči, v kar me nemara prepričuje moja lastna nemoč. Vem vsaj to, da, če je kdo tega zmožen, tedaj so to ljudje, ki jih poznam, in da nihče nima o tem tako jasnih in tako obsežnih spoznanj.

Razlog za to izjemno težavnost je v tem, da principi ugodja (*les principes du plaisir*) niso trdni in stalni. Ti principi so namreč pri vseh ljudeh drugačni in pri vsakem posebej spremenljivi s tolikšno raznolikostjo, da ni človeka, ki bi se bolj razlikoval od sočloveka kot se v različnih trenutkih razlikuje od samega sebe. Ugodje moškega je drugačno od ugodja ženske; ugodje bogataša se razlikuje od ugodja siromaka; ugodja vladarja, vojščaka, trgovca, meščana, deželana, ugodja starih, mladih, bolnih, zdravih se razlikujejo: najmanjša naključja jih lahko spremenijo.

Vendar pa obstaja neka umetnost — in to je umetnost, ki jo podajam —, ki osvetljuje povezavo med resnicami in njihovimi principi, bodisi principi resnice bodisi principi ugodja, če le principi, ki smo jih enkrat sprejeli, ostanejo trdni in niso nikoli postavljeni na laž.

Ker pa tovrstnih principov ni mnogo, in ker zunaj geometrije, ki preudarja zgolj nadvse enostavne like, skorajda ni nikakršnih resnic, s katerimi bi ves čas soglašali, še manj pa predmetov ugodja, ki jih ne bi ob vsakem času spreminjali, nisem prepričan, če je za uskladitev diskurza z nestanovitnostjo naših muh mogoče podati trdna pravila.

Ta umetnost, ki jo imenujem umetnost prepričevanja, in ki — strogo vzeto — predstavlja zgolj vodenje popolnih metodičnih dokazov, sestoji iz treh ključnih sestavnih delov: da z jasnimi definicijami definira vse izraze, ki se jih moramo posluževati; da postavlja razvidne principe oziroma aksiome, da

bi dokazala stvar, za katero gre; in da ob demonstraciji definicije v duhu vselej postavlja na mesto definiranih stvari.

Upravičenost te metode je očitna, saj bi bilo nekoristno kot principe postavljati tisto, kar hočemo šele dokazati in se lotevati njihove demonstracije, če nismo že poprej jasno definirali vseh nerazumljivih izrazov; prav tako je potrebno, da demonstraciji predhaja zahteva po razvidnih principih, ki so za demonstracijo nujni, zakaj če ne utrdimo temeljev, pač ne moremo utrditi same zgradbe; in končno je ob demonstraciji potrebno definicijo v duhu postaviti na mesto definiranih stvari, saj bi sicer obstajala možnost, da napačno razumemo različne smisle, na katere naletimo pri izrazih. Zlahka je moč uvideti, da bomo zagotovo uspeli prepričati, če se ravnamo po tej metodi, zakaj učinek neovrgljive moči konsekvenc pač ne bo izostal, ker bodo vsi izrazi razumljeni in z definicijami povsem razbremenjeni dvoumnosti, ker bodo principi sprejeti in ker bomo ob demonstraciji definicije v duhu vselej postavili na mesto definiranih stvari.

Zato tudi nikoli ni bilo moč dvomiti v tisto demonstracijo, pri kateri smo te okoliščine upoštevali; tiste demonstracije, pri katerih jih ne upošteevamo, pa nikoli ne morejo učinkovati.

Potemtakem je precej pomembno, da ta pravila dojamemo in da jih posedujemo, in prav zato, da bi vso stvar olajšal in približal, jih bom v celoti povzel v nekaj pravilih, ki obsegajo vse, kar je potrebno za popolnost definicij, aksiomov in demonstracij, torej za popolnost celotne metode geometričnih dokazov v umetnosti prepričevanja.

Pravila za definicije. — 1. Ne lotiti se definiranja nobene izmed stvari, ki so same po sebi znane do te mere, da nimamo nobenih bolj jasnih izrazov, s katerimi bi jih razložili. 2. Ne sprejeti nobenega izmed količkaj nejasnih oziroma dvoumnih izrazov brez definicije. 3. V definiciji izrazov uporabiti zgolj povsem znane oziroma že razložene besede.

Pravila za aksiome. — 1. Ne sprejeti nobenega izmed nujnih principov, ne da bi se poprej vprašali, če z njim soglašamo, naj je še tako jasen in razviden. 2. Kot aksiome zahtevati samo tiste stvari, ki so povsem razvidne same po sebi.

Pravila za demonstracije. — 1. Ne lotiti se demonstracije nobene izmed stvari, ki so tako razvidne same po sebi, da nimamo ničesar bolj jasnega, da bi jih dokazali. 2. Dokazati vse količkaj nejasne propozicije in za njihov dokaz uporabiti samo nadvse razvidne aksiome ali že sprejete oziroma dokazane propozicije. 3. Definicije v duhu vselej postaviti na mesto definiranih stvari, da nas ne bi zavedla dvoumnost izrazov, ki so jih omejile definicije.

To je osem pravil, ki vsebujejo vsa navodila za trdne in neomajne dokaze. Tri izmed teh pravil niso absolutno nujna in jih lahko opustimo, ne da bi zašli v zмотo; težko in tako rekoč nemogoče se je vselej natančno ravnati po teh treh pravilih, čeprav bi bilo bolje, da se po njih ravnamo, kolikor je le mogoče. Ta tri pravila sestavljajo prva pravila vsakega izmed sestavnih delov:

Za definicije: Ne definirati nobenega izmed povsem znanih izrazov.

Za aksiome: Ne dopustiti, da bi se postavilo pod vprašaj katerega izmed povsem razvidnih in enostavnih aksiomov.

Za demonstracije: Ne dokazovati nobene izmed stvari, ki so znane same po sebi.

Nobenega dvoma namreč ni, da ni velika napaka, če definiramo in jasno razložimo stvari, čeprav so nadvse jasne že same po sebi, niti če vnaprej po-

stavljamo pod vprašaj aksiome, ki se jih ne da ovreči tam kjer so nujni, niti navsezadnje, če dokazujemo propozicije, ki bi jih sprejeli tudi brez dokaza.

Preostalih pet pravil pa je absolutno nujnih in jih ni moč opustiti, ne da bi napravili ključno napako in pogosto zašli v zmoto; prav zato jih bom na tem mestu posebej povzel.

Nujna pravila za definicije. — Ne sprejeti nobenega izmed količkaj nejasnih oziroma dvoumnih izrazov brez definicije. V definicijah uporabiti zgolj povsem znane oziroma že razložene izraze.

Nujna pravila za aksiome. — Kot aksiome zahtevati samo razvidne stvari.

Nujna pravila za demonstracije. — Dokazati vse propozicije in za njihov dokaz uporabiti zgolj aksiome, ki so razvidni že sami po sebi ali že dokazane oziroma sprejete propozicije. Nikoli ne zlorabiti dvoumnosti izrazov tako, da v duhu ne bi nadomestili definicij, ki jih omejujejo oziroma razlagajo.

To je pet pravil, ki tvorijo vse, kar je potrebno za to, da bi dokaze napravili prepričljive, neovrgljive in — z eno besedo — geometrične; vseh osem pravil skupaj pa jih napravi še bolj popolne.

Zdaj prehajam k metodi reda, v katerem je treba razvrstiti propozicije, da bi jih odlikovalo neko izvrstno in geometrično zaporedje... Potem, ko sem vzpostavil...

V tem torej sestoji ta umetnost prepričevanja, ki jo je moč strniti v naslednji dve pravili: definirati vsa imena, ki jih pripisujemo; dokazati vse, tako da definicije v duhu postavimo na mesto definiranih stvari.

Ob tem se mi zdi umestno vnaprej zavrtni tri poglavitne ugovore, ki jih bo moč nasloviti tej metodi. Prvi ugovor je v tem, da ta metoda ne vsebuje nič novega.

Drugi v tem, da se je prav zlahka naučimo, ne da bi bilo za to potrebno preučevati elemente geometrije, saj sestoji iz dveh pravil, ki sta nam razumljivi že ob prvem branju.

In končno, da je precej nekoristna, saj je njena raba malodane omejena izključno na snov geometrije.

Glede teh ugovorov je potemtakem treba pokazati, da ni nič tako neznanega, nič takega, po čemer bi se še težje ravnali in nič bolj koristnega in bolj univerzalnega.

Za prvi ugovor, ki je v tem, da sta ti pravili, da je namreč treba vse definirati in vse dokazati, splošno znani in da so ju med pravila svoje umetnosti uvrstili že logiki, bi si lahko samo želel, da bi bil resničen, da bi torej ta metoda dejansko bila tako zelo znana, da mi ne bi bilo treba mukoma iskati vira vseh napak v sklepanju, ki so zares splošno razširjene. Vendar pa je ta metoda tako malo znana, da — z izjemo geometrov, ki so tako maloštevilni, da so izjemno redki v določenem narodu in v časovnem razdobju — ni videti nikogar, ki bi jo še poznal. To bo zlahka razumljivo tistim, ki bodo v celoti doumeli to, kar sem o njej na kratko zapisal; če pa si tega niso jasno zamislili, priznam, da se iz tega ne bodo mogli ničesar naučiti.

Če pa so dojeli duha teh pravil, če so ta pravila nanje napravila dovolj močan vtis, da so se v njih ukoreninila in utrdila, bodo uvideli, kolikšna je razlika med tem, kar je rečeno na tem mestu in tistim, kar so nemara podobnega na slepo zapisali logiki na nekaterih mestih v svojih delih.

Tisti, ki se odlikujejo z duhom razmejevanja (*l'esprit de discernement*), vedo, kolikšna je razlika med dvema podobnima mislima z ozirom na kraj in okoliščine, v katerih sta bili izrečeni. Mar bomo res verjeli, da dve osebi, ki

sta prebrali in se na izust naučili isto knjigo, le-to poznata na enak način, če jo eden razume tako, da pozna vse njene principe, moč njenih konsekvenc, odgovore na možne ugovore in celotno ekonomijo dela, medtem ko vse to v očeh drugega predstavlja zgolj mrtve besede, semena, ki so — čeprav so podobna tistim, ki so pognala nadvse plodna drevesa — ostala suha in jalova v neplodnem duhu, kamor so padla v prazno?

Vsi tisti, ki govorijo o istih rečeh, teh pač ne posedujejo na enak način; prav zato neprekosljivi avtor *Umetnosti dogovarjanja*¹ tako vneto vztraja pri dopovedovanju, da sposobnosti nekega človeka ne gre presojati po veličini misli, ki jo je izrekel: namesto da bi občudovanje dobrega govora prenašali na osebo, poskusimo raje prodreti, pravi, v duha, iz katerega izhaja; preizkusimo, ali jo dolguje svojemu spominu ali pa srečnemu naključju; sprejmimo jo zadržano in s prezirom, zato da bi videli, ali bo začutil, da tega, kar govori, ne povzdiguje nič bolj kot si zasluži: največkrat se bo primerilo, da ga bomo s tem pripravili do tega, da se je bo pri priči odrekel, da ga bomo torej od te misli, ki je boljša, kot si predstavlja, odvrnili in ga pripravili do tega, da se bo oprijel neke druge povsem nizkotne in smešne. Potemtakem je treba skrbno preiskati, kako je ta misel nastanjena v tistem, ki jo izreka; kako, po čem in do katere mere jo poseduje: v nasprotnem primeru bo prenaglana sodba sama veljala za nepremišljeno.

Pravičnejše bi rad vprašal, če principa: »Materija je zavezana nekakšni naravni, nepresegljivi nezmožnosti mišljenja« in »Mislim, torej sem«, dejansko predstavljata isto stvar v Descartesovem duhu in v duhu sv. Avgušтина, ki je enako misel izrekel že tisoč dvesto let prej.²

Nikakor ne želim reči, da Descartes ni resnični avtor obeh misli, pa čeprav bi ju spoznal le ob branju tega velikega svetnika; prav dobro namreč vem, kolikšna je razlika med tem, če nekdo neko misel zapiše povsem po naključju, ne da bi jo bolj temeljito pretehtal, in tem, če nekdo drug v tej misli opazi čudovito zaporedje konsekvenc, ki dokazuje razliko med materialno in duhovno naravo, če iz nje napravi trden princip, oprt na celotno fiziko, kot je to storil Descartes. Ne da bi namreč preiskoval, ali je Descartes v svoji nameri dejansko uspel, predpostavljam, da je uspel in s to predpostavko trdim, da se ta misel v njegovih spisih prav toliko razlikuje od iste misli v spisih tistih, ki so jo zapisali mimogrede, kakor se mrtev človek razlikuje od človeka, polnega življenja in moči.

Prav zaradi dejstva, da bo nekdo rekel neko stvar sam od sebe, medtem ko bo nekdo drug v njej dojel čudovito zaporedje konsekvenc, lahko vztrajamo pri trditvi, da to ni več ista misel, in da je ne dolguje tistemu, pri katerem jo je prebral, prav tako kakor tudi neko čudovito drevo ne bo pripadlo tistemu, ki bo zasejal njegovo seme — ne da bi na to mislil ali za to vedel — v neko

¹ Gre kajpada za Montaigna in za sloviti osmi razdelek tretje knjige njegovih *Esejev* z naslovom *De l'art de conférer*, kjer med drugim beremo: »Voicy un autre advertissement duquel je tire grand usage: c'est qu'aus disputes et conferences, tous les mots qui nous semblent bons ne doivent pas incontinent estre acceptez. La plus part des hommes sont riches d'une suffisance estrangere. Il peut advenir à tel de dire un beaut traict, une bonne responce et sentence, et la mettre en avant sans en cognoistre la force. Qu'on ne tient pas tout ce qu'on emprunte, à l'aventure se pourra il verifier par moy mesme. Il n'y faut point toujours ceder, quelque verité ou beauté qu'elle ait. Ou il la faut combattre à escient, ou se tirer arriere, sous couleur de ne l'entendre pas, pour taster de toutes parts comment elle est logée en son autheur«, Montaigne, *Essais*, Livre III, Garnier-Flammarion, Paris 1969, str. 151.

² Domet avgustinizma pri Descartesu je prav ob tem Pascalovem premisleku lepo odmeril E. Gilson v svoji sijajni knjigi *Etudes sur le role de la pensée médiévale dans la formation du système cartésien*, Vrin, Paris 1951, str. 191–201 in 259–268; prim. tudi Descartes, *Discours de la méthode*, ed. E. Gilson, Vrin, Paris 1976, *Commentaire historique*, str. 292–299.

rodovitno prst, ki se bo s semenom okoristila na ta način zaradi svoje lastne rodovitnosti.

Iste misli včasih čisto drugače poženejo v nekom drugem kot v tistem, ki jih je zaplodil: čeprav so v svojem naravnem okolju neplodne, pa brž ko jih presadimo, bogato obrodijo.

Vendar pa se precej bolj pogosto primeri, da neki odličen duh iz svojih lastnih misli pridela vse sadove, ki jih lahko prinesejo, in da jih zatem drugi — potem, ko so slišali, da so v čisljih — privzamejo in se z njimi postavljajo, ne da bi poznali njihovo veličino; prav v tem primeru, ko več ljudi izreka isto misel, je ta razlika najbolj očitna.

Logika je nemara prav na ta način privzela pravila geometrije, ne da bi dojela njihovo moč: iz tega, da so jih logiki na slepo uvrstili med svoja lastna pravila, pač še ne sledi, da so dojeli duha geometrije (*l'esprit de la géométrie*); če logiki ne dajo nobenih drugih znamenj razen tega, da so ta pravila samo mimogrede omenili, pa sam le-tem nikakor ne bi podelil enake teže kot tisti znanosti, ki uči resnično metodo za vodenje razuma.

Ta pravila bi bil, nasprotno, vselej pripravljen iz te znanosti izključiti — in to tako rekoč za vedno. Če jih namreč nekdo samo mimogrede omenja, ne da bi opazil, da je v njih vsebovano prav vse, in se — namesto, da bi sledil tem spoznanjem — v nedogled izgublja v nekoristnih raziskavah, da bi dosegel tisto, kar ta pravila ponujajo in česar ne morejo dati, s tem zares kaže, da ni jasnoviden, to pa v večji meri, kot če jim ne bi sledil enostavno zato, ker jih pač ne bi opazil.

Vsi iščejo metodo, s katero bi se izognili zmotam (*la méthode de ne point errer*). Logiki razglašajo, da jo iščejo, najdejo pa jo samo geometri; in zunaj geometrije in tistih znanosti, ki se po njej zgledujejo, ni nikakršnih resničnih demonstracij. Vsa umetnost demonstracij je namreč vsebovana prav v pravilih, ki smo jih formulirali: sama ta pravila zadoščajo, sama ta pravila dokazujejo, vsa ostala pravila pa so nekoristna in moteča.

Vse to mi je znano na osnovi dolgotrajne izkušnje z vsakovrstnimi knjigami in ljudmi.

Glede tega enako sodim o tistih, ki trdijo, da jim geometri s temi pravili ne nudijo nič novega, ker so jih dejansko že imeli, a pomešana med množico drugih nekoristnih oziroma napačnih pravil, od katerih jih niso znali razmejiti, kakor o onih, ki bi se — ob iskanju dragocenega diamanta v množici nepristnih kamnov, ki pa jih ne bi znali razlikovati — postavljali s tem, da navzlic temu, da jih imajo vse skupaj, že posedujejo pravega, to pa na enak način kot tisti, ki — ne da bi se oziral na to ceneno množico nepristnih kamnov — z roko takoj seže po izbranem kamnu, ki ga iščemo in zaradi katerega pač nismo zavrgli vseh ostalih.

Zmotno sklepanje je bolezen, ki se zdravi prav s pomočjo teh dveh zdravil. Iz velikega števila nekoristnih zelišč pa so logiki sestavili še eno zdravilo, ki sicer vsebuje tudi zdravilna zelišča, ki pa zaradi slabih lastnosti celote ostajajo brez učinka.

Za odkrivanje vsakovrstnih sofizmov in dvoumnosti v zvijačnih sklepanjih so si logiki izmislili barbarska imena, ki zagotovo presenetijo vse tiste, ki jih slišijo; medtem ko lahko vse zanke tega nadvse zapletenega vozla razvežemo le tako, da potegnemo za eno izmed niti, ki so jih določili geometri, pa so logiki označili večje število niti — le-te vključujejo tudi tiste, ki so jih določili geometri —, ne da bi obenem uvideli, katera je prava.

Tako nam logiki kažejo številne različne poti, za katere trdijo, da vodijo tja, kamor stremimo, čeprav tja dejansko pripeljeta le dve poti, ki pa ju je treba znati posebej označiti; tako da bi lahko kdo rekel, da geometrija, ki ti dve poti natančno določa, ne daje nič drugega kot to, kar že imamo od logikov, saj so le-ti dali prav to in še več, ne da bi obenem uvideli, da je to darilo izgubilo svojo vrednost prav zaradi svoje preobilnosti, in da so s tem, ko so dodajali, dejansko odvzemali.

Nič ni bolj splošno razširjenega kot dobre reči: gre le za to, da jih razmejimo; in gotovo je, da so vse dobre reči naravne, da so v našem dosegu in celo vsem znane. Vendar pa jih ne znamo razlikovati. In prav to je univerzalno. Veličine kakršnekoli vrste pač ni najti v izrednih in nenavadnih rečeh. Da bi veličino dosegli, se vzpenjamo, vendar se s tem le oddaljujemo od nje: največkrat je zato treba prav sestopiti. Najboljše knjige so pač tiste, za katere bralci menijo, da bi jih lahko tudi sami napisali. Narava, ki je edino dobra, je povsem dostopna in splošno znana.

Potemtakem sploh ne dvomim o tem, da morajo biti ta pravila, ki so resnična, obenem preprosta, naivna in naravna, kot tudi so. Sklepanja pač ne tvorita *barbara* in *baralipton*.³ Duha namreč ne smemo utesnjevati; prisiljeni in togi obrazci ga namreč — zaradi neke vsiljene vzvišenosti in prazne in smešne napihljenosti — namesto s trdno in krepko hrano, navdajo z abotno domišljavostjo.

Eden izmed poglobitnih razlogov, ki tudi tiste, ki osvojijo ta spoznanja, odvrtačajo od prave poti, ki bi ji morali slediti, je prav predstava, ki si jo sprva ustvarijo, da so namreč dobre reči nedostopne, tako da jih imenujejo vélike, visoke, vzvišene, sublimne. To je pogubno za vse. Sam bi dobre reči prej imenoval nizke, splošno razširjene, domače: te oznake jim namreč bolj pristojijo; tistih napihljenih oznak namreč ne prenesem ...

Prevedel Miran Božovič

³ Nasprotovanje silogizmu je od 16. stoletja naprej izjemno razširjena drža; tako denimo pri Montaignu — v eseju *O vzgoji otrok* — beremo: »Najbolj zanesljivo znamenje modrosti je nenehna veselost; le-ta je zmerom vedra kakor vse, kar je iznad meseca. *Barocco* in *Baralipton* bosta svoje privržence zamazala in zakadila, ne pa modrosti, kajti le-to poznajo samo, ker so o njej slišali« (*Eseji*, Ljubljana 1960, str. 32). V bržčas najbolj norčavi obliki jo najdemo pri Rabelaisu: »Omnis zvana zvonabilis, in zvonario zvonando, zvonans zvonativo zvonare facit zvonabiliter zvonantes (*Omnis clocha clochabilis in clocherio clochando, clochans clochativo, clochare facit clochabiliter clochantes*). Parizius habet zvonas. Ergo gluk. Aj ja ja, temu se pravi govoriti! Tako je v tretjem modusu prve figure silogizma, *Darii*, ali kje drugje. Mejdun, bil si časi, ko sem napravil hudiča s argumentiranjem ...« (*Gargantua in Pantagruel*, Ljubljana 1981, 1, str. 91). V šestem prizoru Molièrove *Izsiljene ženitve* iz leta 1664 pa doktor Pankrac modruje takole: »Ali veš, kaj si zagrešil? Silogizem in balordo« in nekoliko dalje: »Zato vam bom, kjer in kadar hočete, z jasnimi in prepričevalnimi razlogi in s sklepom in *barbara* dokazal da niste in da nikoli ne boste nič drugega kakor osel, jaz pa, da sem in zmeraj bom in *utroque iure* doktor Pankratius« (Molière, *Deja II*, Ljubljana 1972, str. 142 in 147). Arnauld in Nicole pretresu silogizma posvečata prvih petnajst poglavij tretjega dela *Logike Port Royale (La logique ou l'art de penser*, Vrin, Paris 1981), str. 178–230).